

ჰუმანიტარული ინტერვენციის სამართლებრივი ასპექტები კოსოვოს კონფლიქტის მაგალითზე

სალომე ფიფია, თსუ-ს დოქტორანტი

პოლიტიკური კრიზისის პერიოდი.

პოსტცივი ომის პერიოდში მსოფლიოში არსებული კონფლიქტებიდან კოსოვოს კონფლიქტი ერთ-ერთია, რომლის მაგალითზეც ძალიან კარგად შეიძლება დავინახოთ თუ როგორ ხდება ჰუმანიტარული ინტერვენცია, რა მახასიათებლები აქვს მას და რამდენად სამართლიანია ამგვარი ჩარევა. იმისათვის, რომ უკეთ გავერკვეთ, რამ განაპირობა კოსოვოში ჰუმანიტარული ინტერვენციის განხორციელება, მოკლედ განვიხილავ ამ კონფლიქტს.

პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია აღვნიშნოთ, რომ ამ დესტრუქციული კონფლიქტის მონაწილე მხარეებს წარმოადგენდნენ კოსოვოელი ალბანელები და სერბები. სერბეთი მოსახლეობის რაოდენობით და ტერიტორიით ყველაზე დიდი რესპუბლიკა დაიშალა ორი ავტონომიური მთავრობის შექმნის შედეგად. ერთი იყო ვოევოდინა, სერბეთის ჩრდილოეთით, ხოლო მეორე კოსოვო, სერბეთის სამხრეთით. კოსოვოს საზღვრები ზუსტად არ ემთხვეოდა იუგოსლავიაში ეთნიკური ალბანელებით დასახლებულ ტერიტორიებს. 1921 წლის აღწერის მიხედვით, ამ ტერიტორიაზე მოსახლეობის უმეტესობა ალბანელი იყო¹. თუ ამ კონფლიქტს ჩვენთვის ნაცნობ კონფლიქტის ტიპებს მივუსადაგებთ, მაშინ უნდა ითქვას, რომ კოსოვოს კონფლიქტი იყო როგორც ინტერესთა, ისე ღირებულებებით კონფლიქტის ტიპის. როგორც წესი, განსხვავებული კულტურისა და რელიგიის მქონე ჯგუფებს შორის, მეტი ალბათობა არსებობს კონფლიქტისა. ჯგუფებს შორის იწყება პოლარიზაციის პროცესი. სხვადასხვა ტიპის კონფლიქტებისაგან კულტურულ ნიადაგზე აღმოცენებული კონფლიქტები, ყველაზე ძნელად მოსაგვარებელია. პირველ რიგში იმიტომ, რომ აქ საქმე ეხება სხვადასხვა ტრადიციას და ფასეულობას. კონფლიქტის თავიდან ასაცილებლად კი საჭიროა, რომ მხარეებმა შეათავსონ ასპირაციები და ინტერესები, რაც სხვადასხვა კულტურის ხალხში თითქმის შეუძლებელია. გარდა ამისა, ასპირაციები განსაკუთრებით მტკიცეა, თუ მათ საფუძვლად უდევს ისეთი მნიშვნელოვანი ფასეულობები, როგორიცაა ინდივიდუალურობა, უსაფრთხოება და აღიარება. ეს სამივე ღირებულება აშკარა იყო კოსოვოს შემთხვევაში.²

ამ კონფლიქტში მხარეებს შორის დაპირისპირება დიდი ხნის განმავლობაში გრძელდებოდა, სანამ ეს ყოველივე შეიარაღებული კონფლიქტის სახეს მიიღებდა. უფრო კონკრეტულად კი კოსოვოში კონფლიქტის ესკალაციის სპირალი შემდეგნაირად გამოიყურებოდა:

1950-იან წლებში მოქმედებდა არა ერთი იატაკქვეშა მოძრაობა, რომლებიც მიზნად ისახავდნენ ალბანეთთან კავშირს. თუმცა ისინი პოლიტიკურად მაინც უმნიშვნელონი იყვნენ. **1960-იან** წლებში იუგოსლავიას დაუდგა ეკონომიკური და

1968 წელს ბელგრადში დაიწყო სტუდენტური დემონსტრაციები, რაც სულ მალე მთელ კოსოვოს მოედო ანუ მოხდა ესკალაციის ტრანსფორმაცია მცირედან უფრო ფართო მასშტაბებისკენ. ტიტოს მოუხდა დემონსტრანტების რამდენიმე მოთხოვნის დაკმაყოფილება. კერძოდ: სერბეთისა და იუგოსლავიის სახელმწიფო ორგანოებში ამიერიდან ალბანელი ძალებიც იქნებოდა წარმოდგენილი და მოხდებოდა ალბანური ენის უფრო მეტი აღიარება. ამ გზით შესაძლებელი ხდებოდა ბალანსის დაცვა და ძალების თანაბარი გადანაწილება, რასაც, წესით, უნდა განემუხტა სიტუაცია.

1974 წელს კოსოვოს სტატუსი შედარებით გაუმჯობესდა იუგოსლავიის ახალი კონსტიტუციის მიხედვით. მას მიენიჭა სრულფასოვანი რესპუბლიკისთვის დამახასიათებელი რამდენიმე ნიშანი: ფედერალური თავმჯდომარის ადგილი, საკუთარი ასამბლეა, საპოლიციო ძალები და ეროვნული ბანკი.³ როგორც ვიცით, კონფლიქტის ხელშემწყობი რამდენიმე მიზეზიდან ერთ-ერთი სწორედ “სწრაფად მიღწევადი წარმატებების პერიოდებია”. ადამიანები უფრო იმედიაინები ხდებიან, როდესაც საქმე კარგად მიდის, რაც იწვევს მათი მისწრაფებების ზრდას. ასეთ დროს, როდესაც ჩაგრული ხალხი აღწევს გარკვეულ წარმატებას, მათ სულ უფრო და უფრო მეტი ასპირაციები უჩნდებათ, რაც ხშირად, ხდება კონფლიქტის საფუძველი.⁴ იგივე შეიძლება ითქვას კოსოვოს მაგალითზეც, მისი სტატუსის შედარებით გაუმჯობესებამ ბიძგი მისცა უფრო მაღალ ასპირაციებს და მეტ მოთხოვნებს, რაც საბოლოო ჯამში კონფლიქტში გადაიზარდა.

1981 წელს ტიტოს სიკვდილს მოჰყვა პოლიტიკური არასტაბილურობის ხანგრძლივი პერიოდი. ამავე წელს კოსოვოს ქალაქ პრიშტინაში მოხდა პირველი მნიშვნელოვანი აჯანყება. ალბანელმა სტუდენტებმა გააპროტესტეს უნივერსიტეტის სასადილოში გრძელ რიგში დგომა. ხშირად კონფლიქტს საბაბად შესაძლოა დაედოს ერთი შეხედვით უმნიშვნელო მიზეზი. როგორც წესი, ხშირად კონფლიქტის საბაბი და ნამდვილი მიზეზი განსხვავდება ერთმანეთისგან. ამჯერადაც, ეს ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო დაპირისპირება სწრაფად გავრცელდა მთელ კოსოვოზე და სულ მალე ეროვნული ამბოხების ხასიათი მიიღო, რასაც მოჰყვა მასობრივი დემონსტრაციები კოსოვოს მრავალ ქალაქში ანუ გამოიკვეთა ესკალაციის ტრანსფორმაციის კიდევ ორი ტიპი: კონფლიქტი კერძო უთანხმოებიდან საზოგადოებრივ უთანხმოებაში გადაიზარდა და მცირე რაოდენობის ხალხის ფართო მასებად გადაიქცა. აჯანყებულები მოითხოვდნენ, რომ კოსოვო გამხდარიყო იუგოს-

¹ John B. Allcock, John R. Lampe, Antonia Young “Kosovo” available from Encyclopedia Britannica <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/322726/Kosovo>

² Jeffrey Z. Rubin, Dean G. Pruitt, Sung Hee Kim, Social Conflict : Escalation, Stalemate, and Settlement, New York: McGraw-Hill, 1994. pp15-60

³ BBC News “Timeline Kosovo: A Chronology of Key Events” available from http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/3550401.stm

⁴ Jeffrey Z. Rubin, Dean G. Pruitt, Sung Hee Kim, Social Conflict : Escalation, Stalemate, and Settlement, New York: McGraw-Hill, 1994. pp15-60

ლაივის მეშვიდე რესპუბლიკა. სერბების ნაწილი და ზოგიერთი ალბანელი ნაციონალისტიც მიიჩნევდა, რომ ამ მოთხოვნების დაკმაყოფილება იქნებოდა წინაპირობა “დიადი ალბანეთის” შექმნისა, რომლის შემადგენლობაშიც შესაძლოა შესულიყო: მონტენეგროს ნაწილი, მაკედონიის რესპუბლიკა და თავად კოსოვო. იუგოსლავიის ხელისუფლებამ ჩააწყო ეს აჯანყება, თუმცა არ გაუუქმებია კოსოვოს ავტონომია, როგორც ამას სერბი კომუნისტები მოითხოვდნენ. ოფიციალური ცნობით, დაიღუპა 11 ადამიანი, ხოლო არაოფიციალური წყაროებით დაღუპულთა რიცხვმა 1000-ს გადააჭარბა. კოსოვოში განთავსდა იუგოსლავიის საიდუმლო პოლიცია, რომელიც უმოწყალოდ ახშობდა ნებისმიერი სახის ნაციონალისტურ მანიფესტაციას, ალბანელების თუ სერბების მხრიდან.¹ შეიძლება ითქვას, რომ სახეზე იყო მეტოქეობის ტაქტიკის უკიდურესი ფორმით, ძალადობრივი გზით გამოვლენა.

კოსოვოში სულ უფრო იზრდებოდა ალბანელების ნაციონალიზმი და სეპარატიზმი, რაც კიდევ უფრო ამწვავებდა ალბანელებსა და სერბებს შორის დაპირისპირებას.

1986 წელს გამოქვეყნდა სერბეთის მეცნიერებათა და ხელოვნების აკადემიის მემორანდუმის შედეგები, სადაც ლაპარაკი იყო იუგოსლავიაში მცხოვრები სერბების პოლიტიკურ სირთულეებზე. მემორანდუმი ამტკიცებდა, რომ კოსოვოელი სერბები განიცდიდნენ ფიზიკურ, პოლიტიკურ, ლეგალურ და კულტურულ გენოციდს. ასევე იუწყებოდა, რომ ბოლო 20 წლის მანძილზე 20 ათასზე მეტმა სერბმა დატოვა კოსოვო, იქ შექმნილი მძიმე მდგომარეობის გამო. მემორანდუმი მოითხოვდა, რომ კოსოვოში ყოფილიყო გარანტირებული უსაფრთხოება და თანასწორუფლებიანობა ყველასთვის.

1989 წელს სლობოდან მილოშევიჩმა გააუქმა კოსოვოს ავტონომია და ქვეყანაში გამოაცხადა საგანგებო მდგომარეობა, რამაც გამოიწვია დემონსტრაციები და 24 ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა. მილოშევიჩი და მისი მთავრობა განმარტავდა, რომ კონსტიტუციური ცვლილებები საჭირო იყო, რათა დაეცვათ კოსოვოელი სერბები ალბანელი მოსახლეობის დევნიდან. ამ პოლიტიკური ცვლილებების რატიფიცირება მოხდა 1990 წლის რეფერენდუმზე. ამ მოვლენის შემდეგ 80 ათასზე მეტი კოსოვოელი ალბანელი განიდევნა კოსოვოს სახელმწიფო სამსახურებიდან. ახალი სასწავლო სერბული პროგრამა ძალით გაავრცელეს კოსოვოს ყველა უმაღლეს სასწავლებელში. ავტონომიის გაუქმებას კოსოვოში მოჰყვა პოლიტიკური ინსტიტუტების გაუქმებაც, მისი ასამბლეა და მთავრობა კი დაითხოვეს.²

ამ პერიოდში ალბანურმა პოლიტიკურმა პარტიამ ასპარეზი დაუთმო კოსოვოს დემოკრატიულ ლიგას, რომელსაც სათავეში ედგა იბრაჰიმ რუგოვა. ლიგამ კოსოვოს ავტონომიის გაუქმების სანაცვლოდ დაიწყო “მშვიდობიანი წინააღმდეგობის” პოლიტიკის გატარება. რუგოვა თვლიდა, რომ შეიარაღებული წინააღმდეგობის გაწევა სერბეთის ძლიერ სამხედრო ძალასთან იქნებოდა

უსარგებლო და მხოლოდ უშედეგო სისხლისღვრას გამოიწვევდა პროვინციაში. ამიტომ მან მოუწოდა ალბანელ მოსახლეობას, ბოიკოტი გამოეცხადებინათ იუგოსლავიისა და სერბეთის სახელმწიფოებისათვის: არ მიეღოთ მონაწილეობა არჩევნებში, უარი ეთქვათ სამხედრო სამსახურზე და ყველაზე მნიშვნელოვანი: შეეწყვიტათ ყველანაირი გადასახადების გადახდა სახელმწიფოსათვის.³ ამგვარი სტრატეგიის არჩევა, ფაქტიურად ნიშნავდა “წიწილას თამაშს” სტრატეგიაზე უარის თქმას, რაც თანამშრომლობის სტრატეგიის განვითარებას უფრო შესაძლებელს ხდიდა, თუკი ორივე მხარე გარკვეულ დამოთხოვებზე წავიდოდა.⁴

1991 წელს კოსოვოს ფორმალურად არსებულმა ასამბლეამ ორგანიზება გაუკეთა კოსოვოს დამოუკიდებლობის რეფერენდუმს. მიუხედავად სერბეთის უშიშროების ძალების მხრიდან დიდი წინააღმდეგობისა და ძალადობისა, რეფერენდუმის შედეგები მაინც გამოქვეყნდა. კოსოვოში მცხოვრები ალბანელების 90% მხარს უჭერდა კოსოვოს დამოუკიდებლობას, ხოლო მთლიანი მოსახლეობის 98% იყო მომხრე, რაც მიახლოებით მილიონ ხმას ნიშნავდა.

1992 წელს ჩატარდა მომდევნო რეფერენდუმი, სადაც რუგოვა აირჩიეს კოსოვოს პრეზიდენტად. სერბეთის მთავრობა ორივე რეფერენდუმის შედეგებს უკანონოდ ცნობდა.⁵

1996 წლიდან დაიწყო უშუალოდ შეიარაღებული კონფლიქტი. სერბეთის თავდაცვის პერსონალზე რამდენიმე თავდასხმა განახორციელა ორგანიზაციამ, რომელიც თავის თავს უწოდებდა “კოსოვოს გამათავისუფლებელ არმიას”. ეს ორგანიზაცია დაფინანსებას იღებდა ალბანური დიასპორისგან და ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფო დეპარტამენტმა ოფიციალურად შეაფასა, როგორც ტერორისტული ორგანიზაცია, თუმცა ალბანელები მასში თავიანთ გამათავისუფლებელს ხედავდნენ.⁶ სასტიკმა ომმა, რომელიც რამდენიმე წელს გრძელდებოდა, მიგვიყვანა კონფლიქტის ინტერნაციონალიზაციამდე და მასში ჩაერთნენ გარეშე მხარეები.

ცნობილია, რომ ხშირად დაპირისპირებული მხარეები მეტოქეობის ტაქტიკაზე უარს ამბობენ, თუკი ასპარეზზე მესამე მხარე გამოდის, განსაკუთრებით კი თუ ამ მესამე მხარეს აქვს ძალაუფლება, როგორც ეს კოსოვოს შემთხვევაში კონფლიქტის ინტერნაციონალიზაციის შემდეგ მოხდა.

მას შემდეგ რაც კონფლიქტის მოგვარებაში შუამავლობა იტვირთა ნატოს გენერალურმა მდივანმა ზავიერ სოლანამ, მხარეები შეეცადნენ გადასულიყვნენ თანამშრომლობის სტრატეგიაზე და მათ შორის დაიწყო მოლაპარაკებები, რაც ისტორიაში რამბოულეტის კონფერენციის სახელით შევიდა. ეს მოლაპარაკებები დაიწყო 1999 წლის 19 თებერვალს, სადაც სერბეთის დელეგაციის ხელმძღვანელი იყო სერბეთის პრეზიდენტი მილან მილუტინოვიჩი, ხოლო

³ Ibrahim Rugova, Encyclopedia of World Biography, available from <http://www.notablebiographies.com/newsmakers2/2007-Pu-Z/Rugova-Ibrahim.html>

⁴ Nir Halevy, Eileen Y. Chou, J. Keith Murnighan “Mind Games: The Mental Representation of Conflict” available from <http://law-web.usc.edu/centers/cslp/conferences/gametheory/documents/MindGamesforUSC.pdf>

⁵ G. Richard Jansen “Albanians and Serbs in Kosovo” July 22, 2008; available from <http://lamar.colostate.edu/~grjan/kosovohistory.html>

⁶ Armend. R. Bekaj “The KLA and the Kosovo War: From Intra-State Conflict to Independent Country” Berghof Conflict Research, 2010; p17

¹ “A Kosovo Chronology” available from <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/etc/cron.html>

² Kosovo Timeline Chronology of events 1989-1999 relating to the crisis in Kosovo, released by the Department of State, Washington, DC, May 21, 1999; available from http://www.state.gov/www/regions/eur/fs_kosovo_timeline.html

მილოშევიჩი იმყოფებოდა ბელგრადში, 1995 წლის დეიტონის კონფერენციისგან განსხვავებით, სადაც ის თავად წარმართავდა მოლაპარაკებას. მოლაპარაკებებზე მილოშევიჩის დაუსწრებლობის გამო, მეორე მხარე ამ პროცესის მიმართ სკეპტიკურად განეწყო, რადგან მიიჩნიეს, რომ რეალური გადაწყვეტილებები მიიღებოდა ბელგრადში და არა უშუალოდ კონფერენციაზე, რის გამოც ამ კონფერენციის ჩატარებას აზრი ეკარგებოდა. მეორე მხრივ, კი მილოშევიჩის ჩრდილში ყოფნა შესაძლოა განპირობებული იყო მისი შიშით, რომ არ შეეპყროთ.

ამ შემთხვევაში შესაძლოა ძლიერი იყო ატრიბუციული დამახინჯების ფაქტორი, როცა მხარე მეორე მხარის ნებისმიერ ქმედებას აღიქვამს ისე, როგორაც ეს მას უნდა და რისი მოლოდინიც ისედაც ჰქონდა. ასეთ დროს მეორე მხარის ნებისმიერი ქმედება მხოლოდ ამყარებს პირველის წარმოდგენას და დამოკიდებულებას. მიუხედავად სერბული მხარის წინასწარი უარყოფითი განწყობისა, მოლაპარაკების პირველი ფაზა მაინც წარმატებით წარიმართა. კონტაქტ-ჯგუფის განცხადებით, მოლაპარაკების დროს მიიღწა კონსენსუსი იმის თაობაზე, რომ კოსოვოს მიეღო ავტონომია, რაც ასევე გულისხმობდა თავისუფალ და გამჭვირვალე საარჩევნო სისტემას, დემოკრატიული ინსტიტუტებს, ისეთ მთავრობას, რომელიც დაიცავდა ადამიანის უფლებებს და დააარსებდა გამჭვირვალე სასამართლო სისტემას. საჭირო იყო მხოლოდ ოფიციალურად გაფორმებულიყო შეთანხმება და გადაწყვეტილიყო კოსოვოში საერთაშორისო სამოქალაქო და სამხედროების ყოფნის საკითხი. 1999 წლის მარტში ამ შეთანხმებას ხელი მოაწერეს ალბანელმა, ამერიკელმა და ბრიტანულმა დელეგაციებმა, თუმცა სერბმა და რუსმა დელეგაციებმა უარი თქვეს ხელის მოწერაზე. ამ შეთანხმების მიხედვით კოსოვო ხდებოდა იუგოსლავიის ავტონომიური პროვინცია, სადაც უნდა ყოფილიყო ნატოს 30 000 ჯარისკაცი, რომლებიც რეგიონში წესრიგს დაიცავდნენ, თუმცა სერბები არ დათანხმდნენ კოსოვოში ნატოს სამშვიდობო ძალების განლაგებას, რადგან ამ პროცესს ს. მილოშევიჩი იუგოსლავიის სუვერენიტეტის შელახვად აღიქვამდა, ხოლო კოსოვოელი ალბანელები უარს აცხადებდნენ განიარაღებაზე, თუ კოსოვოს პოლიტიკური სტატუსის შესახებ რეფერენდუმის ჩატარების გარანტიებს არ მიიღებდნენ. მხარეები ვერ შეთანხმდნენ საბოლოო გადაწყვეტილებაზე, რის გამოც ეს მოლაპარაკება არ შედგა.¹

1999 წლის 24 მარტიდან იუგოსლავიისადმი ომის გამოცხადების გარეშე ნატომ დაიწყო დაბომბვის კამპანია. მასში ჩართული იყო 1000-ზე მეტი თვითმფრინავი, გემები, რაკეტები და ა.შ. ნატოს ყველა წევრი ქვეყანა გარკვეულწილად მონაწილეობას იღებდა ამ კამპანიაში. საბერძნეთიც კი, რომელიც საჯაროდ არ უჭერდა მხარს ამ ომს. კონფლიქტის მსვლელობისას 10 კვირის მანძილზე ნატოს ავიაციამ დაახლოებით 38 ათასი სამხედრო ოპერაცია განახორციელა. გერმანული საავიაციო ძალები მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ პირველად მონაწილეობდნენ

კონფლიქტში. ნატოს ოპერაციის ძირითადი მიზანი მისმა სპიკერმა შემდეგნაირად განმარტა: "სერბები გარეთ, სამშვიდობოები შიგნით, ლტოლვილები შინ."² ეს ნიშნავდა, რომ იუგოსლავიის ჯარს უნდა დაეტოვებინა კოსოვო და ის უნდა ჩაენაცვლებინა საერთაშორისო სამშვიდობოებს, რაც იქნებოდა ალბანელი ლტოლვილების კოსოვოში მშვიდობით დაბრუნების გარანტია. თავდაპირველად კამპანია არც თუ წარმატებით წარიმართა. ნატო სერიოზულად შეცდა მილოშევიჩის ძალის შეფასებაში და ეს კიდევ ერთი პირობაა ძალისმიერი კონფლიქტის დაწყებისა. როდესაც ერთი ან ორივე მხარე მცდარ ან არასაკმარის ინფორმაციას ფლობს მეორის ძალის შესახებ. მაგალითად, თუ ერთი მიიჩნევს, რომ ბევრად ძლიერია, ვიდრე მეორე, ამგვარი ვითარება ამწვავებს და ზრდის კონფლიქტის ალბათობას. იგივე შეიძლება ითქვას კოსოვოზეც. ბრიუსელში მხოლოდ ზოგიერთი თუ ფიქრობდა, რომ ეს კამპანია რამდენიმე დღეზე მეტ ხანს გაგრძელდებოდა. შედეგად, ალბანელთა ეთნიკურმა წმენდამ იმატა და ომი ერთი კვირის დაწყებულიც არ იყო, რომ 300 ათასამდე კოსოვოელი ალბანელი შეეხიზნა მეზობელ ალბანეთს და მაკედონიას. ათასობით ადამიანი კი ინაცვლებდა ადგილსამყოფელს კოსოვოს შიგნით. აპრილში აშშ-მა გამოაცხადა, რომ 850 ათასი ადამიანი (აქედან უმეტესობა ალბანელი) იმყოფებოდა დევნილობაში.³

ნატოს ამგვარმა ქმედებებმა ცხარე დებატები გამოიწვია საერთაშორისო საზოგადოებაში. გაჩნდა რამდენიმე მწვავე შეკითხვა იმის თაობაზე თუ რა მოხდა კოსოვოში რეალურად 1999 წლის 24 მარტამდე, როგორ უნდა შეფასებულიყო ნატოს ქმედება იურიდიული თუ ეთიკური თვალსაზრისით. თუ ისეთი ორგანოების ანგარიშებს ვენდობით, როგორიცაა ევროპის უსაფრთხოების და ევროპის თანამშრომლობის ორგანიზაციები, ეს ინტერვენცია შეფასდა მორალურადაც და ლეგალურადაც გაუმართლებლად.⁴

ვინაიდან კოსოვოს კეისი წარმოადგენს ერთადერთ შემთხვევას, როდესაც ნატომ თავისი ძალა გამოიყენა, გაეროს ყოველგვარი მანდატის გარეშე, ცხადი გახდა, რომ ნატოს გარკვეული მიზანი ამოძრავებდა. ნატოს ომზე კოსოვოში, 1999 წ.-ს ბრიტანეთის მაშინდელმა პრემიერ მინისტრმა ტონი ბლერმა განაცხადა: "უბრალოდ ეს არის ომი, დაფუძნებული არა ტერიტორიულ ამბიციებზე, არამედ ღირებულებებზე".⁵ თუმცა, არსებობდა საწინააღმდეგო მოსაზრებები, იმასთან დაკავშირებით, რომ კოსოვოში ჰუმანიტარული ინტერვენციის უკან იდგა საერთაშორისო სამართლის ნორმების უხეში დარღვევა და სიტყვა "ჰუმანიტარული" უბრალოდ ნიღბავდა ამ ფაქტს. რადგან ნატოს ოპერაციამ კოსოვოში წამოჭრა ფუნდამენტური კითხვები – თუ როგორია თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი და ღირებულებები, რომლებსაც ის იცავს, საინტერესო და მართებული იქნება სამართლებრივი

¹ Kosovo Timeline Chronology of events 1989-1999 relating to the crisis in Kosovo, released by the Department of State, Washington, DC, May 21, 1999; available from http://www.state.gov/www/regions/eur/fs_kosovo_timeline.html

² Marjolein van den Broek "A struggle for independence in Kosovo The role of the international community in determining the region's future" 2010, p16

³ "The Crisis in Kosovo" Human Rights Watch; available from <http://www.hrw.org/legacy/reports/2000/nato/Natbm200-01.htm>

⁴ Christopher Greenwood "Humanitarian Intervention: The Case of Kosovo" Finnish Yearbook of International Law. 2002, p 143

⁵ "To Protect Sovereignty, or to Protect Lives?" The Economist. May 15, 2008; available from <http://www.economist.com/node/11376531>

ასპექტი ჰუმანიტარულ ინტერვენციაში, სწორედ კოსოვოს მაგალითზე განვიხილოთ.

ტონი ბლერმა, რომელიც ჰუმანიტარული ინტერვენციის მხარდამჭერ პოლიტიკოსად ითვლება, “ვაშინგტონ პოსტში” აღნიშნა: “ჩვენ არ შეგვიძლია ჩავერიოთ ყველგან. არის შემთხვევები, სადაც ჩვენ საერთოდ ვერ ჩავერევით, მაგრამ მე მჯერა, ეს არის უფლება, სადაც შეგვიძლია არჩევანის გაკეთება, ჩვენ ამას გავაკეთებთ.”¹ კოსოვო სწორედ ის რეგიონი აღმოჩნდა, სადაც ნატომ ჩარევის გადაწყვეტილება მიიღო.

იქიდან გამომდინარე, რომ კოსოვო არ ყოფილა დამოუკიდებელი სახელმწიფო, იუგოსლავიის ფედერალური რესპუბლიკის თავდასხმას მასზე, ვერ განვიხილავთ, როგორც სხვა სახელმწიფოზე სამხედრო შეტევას. გამოდის, რომ იუგოსლავია თავს არ დასხმია ნატოს წევრ ქვეყანას და არც ნატოს საზღვრებთან მდებარე ქვეყნებს, მაგალითად, ალბანეთს ან მაკედონიას. ასე რომ, ნატოს ქმედება არ ყოფილა თავდაცვა. თუ ნატოს აქციას კოსოვოში მივუდგებით, როგორც თვითგამორკვევისთვის მებრძოლი ერის დახმარებას, მაშინ სულ მცირე ეს საკითხი უნდა გაუღერებულყო მანც გაეროს უშიშროების საბჭოს ან ნატოს წევრი სახელმწიფოების მხრიდან. რაც არ მომხდარა.²

უმთავრეს დოკუმენტს ჰუმანიტარული და ლეგალური საკითხების გასაანალიზებლად წარმოადგენს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტია.³ ეს ქარტია გულისხმობს ცივი ომის შემდგომ საერთაშორისო ურთიერთობებში ძალის გამოყენების ახლებურ გადაწყვეტას. იმ მხრივ, რომ ძალის გამოყენების განსაზღვრა მიანდო საერთაშორისო საზოგადოებას და დააწესა მასზე გარკვეული ლიმიტები. ქარტიაში წერია, რომ “გაეროს ნებისმიერი წევრი სახელმწიფოს მიერ აკრძალულია სხვა სახელმწიფოს წინააღმდეგ ძალის გამოყენება ან მუქარა ძალის გამოყენების შესახებ, გარდა იმ შემთხვევისა თუ ის ეფუძნება ორ პირობას: თავდაცვის უფლება და უშიშროების საბჭოს მანდატის არსებობა. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქარტია უშიშროების საბჭოს აძლევს უფლებამოსილებას, რომ ნებისმიერი ღონე იხმაროს რათა “აღადგინოს საერთაშორისო მშვიდობა და უსაფრთხოება”. აქედან გამომდინარე, უშიშროების საბჭო ახორციელებს ქმედებებს ისეთ შეთანხმებებზე დაყრდნობით, როგორიცაა, მაგალითად, “აღამიანის უფლებების უნივერსალური დეკლარაცია”. თუ უშიშროების საბჭოში მიიღწევა კონსენსუსი, რომ ჰუმანიტარული კატასტროფა ემუქრება საერთაშორისო მშვიდობასა და უსაფრთხოებას, მაშინ გაეროს შეუძლია დაიწყოს მოქმედება.⁴ თუმცა კოსოვოს კეისი ამტკიცებს, რომ ქვეყანას ან ქვეყნების კოალიციას შეუძლია ინტერვენცია მოახდინოს გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის გარეშე. მაგრამ საფუარდებოა

ის ფაქტიც, რომ გაეროს ქარტია (პირველი და მეშვიდე თავების ერთმანეთთან წინააღმდეგობაში მოსვლის გამო) იძლევა სხვადასხვანაირი ინტერპრეტაციის საშუალებას, რითაც ისარგებლა ნატომ კოსოვოში შეჭრისას.⁵ გაეროს არ მიუღია რადიკალური ზომები, არც მას შემდეგ რაც ნატომ თავისი დაბომბვის კამპანია დაიწყო. თუმცა ის ფაქტი, რომ მან არ აუკრძალა ნატოს ეს ოპერაცია, არ ნიშნავს, რომ მისი განხორციელების ნება ღართო.⁶ ასე, რომ ცალსახაა, ნატოს არ ჰქონია სამართლებრივი გამართლება და მხარდაჭერა გაეროს მხრიდან.

იმისათვის, რომ უკეთ ვიმსჯელოთ, ლეგალურად გამართლებული იყო თუ არა ნატოს ინტერვენცია კოსოვოში, საჭიროა პასუხი გავცეთ ორ მთავარ შეკითხვას:

1. ცნობს თუ არა საერთაშორისო სამართალი ჰუმანიტარული ინტერვენციის უფლებას, როდესაც საქმე გვაქვს უკიდურეს ჰუმანიტარულ საჭიროებასთან?
2. და თუ ეს ასეა, იყო თუ არა კოსოვო 1999 წლის 24 მარტისთვის ისეთ მდგომარეობაში, რომ ამ უფლების გამოყენება დასაშვებია გამხდარიყო?⁷

მიუხედავად იმისა, რომ ჰუმანიტარული ინტერვენცია საერთაშორისო სამართლის პრინციპებს ეწინააღმდეგება, კოსოვოს კეისი იყო პირველი შემთხვევა, როდესაც ჰუმანიტარული ჩარევა ფაქტობრივად გამართლებად იქცა სამხედრო ქმედებისა.⁸ კოსოვოში ნატოს დაბომბვის კამპანიის მომხრეები, თვლიდნენ, რომ ეს იყო საერთაშორისო სამართლის ევოლუციის შედეგი. ამასთან დაკავშირებით გაეროს უშიშროების საბჭოში ნიდერლანდების წარმომადგენელმა 1999 წლის ივნისში განაცხადა: „ჩვენ გულწრფელად გვჯერა, რომ ის რამდენიმე დღეულობა, რომელიც ამტკიცებს, რომ ჩრდილო ატლანტიკური ხელშეკრულების ორგანიზაციის (ნატოს) საჰაერო ბრძოლები იუგოსლავიის ფედერალური რესპუბლიკის წინააღმდეგ წარმოადგენდა გაეროს ქარტიის დარღვევას, ერთ დღესაც დაიწყებენ იმის გაცნობიერებას, რომ ეს ქარტია არ არის ერთადერთი წყარო საერთაშორისო სამართლისა”.⁹ მოგვიანებით კი, 2000 წლის 3-6 ოქტომბერს მოსკოვში გამართულ საერთაშორისო კონფერენციაზე “საერთაშორისო სამართალი და ერთობლივი სამხედრო ოპერაციები” აშშ-ს თავდაცვის სამინისტრომ წარმოადგინა თავისი პოზიცია: “თუ სამართლებრივი ტრადიციით ჩარევა შეიძლება გამართლდეს მხოლოდ გენოციდის აღკვეთის აუცილებლობით, მაშინ ჩვეულებითი სამართლის საერთაშორისო სამართლის ნორმების ევოლუციამ დღევანდელ დღეს მისაღები გახადა ჰუმანიტარული ჩარევა ისეთ შემთხვევებში, როცა:”¹⁰

⁵ Guy Wilson-Roberts “Humanitarian Intervention: Definitions and Criteria” Centre for Strategic Studies Strategic Briefing Papers. Volume 3: Part 1: June 2000, p1

⁶ Christopher Greenwood “Humanitarian Intervention: The Case of Kosovo” Finnish Yearbook of International Law. 2002, p155

⁷ Ibid. p160

⁸ Guy Wilson-Roberts “Humanitarian Intervention: Definitions and Criteria” Centre for Strategic Studies Strategic Briefing Papers. Volume 3: Part 1: June 2000, p1

⁹ Christopher Greenwood “Humanitarian Intervention: The Case of Kosovo” Finnish Yearbook of International Law. 2002, p162

¹⁰ მაშუკა შენგელია “ჰუმანიტარული ჩარევა: საერთაშორისო-სამართლებრივი კონცეფცია და იურიდიული შინაარსი” ჟურნალი “საერთაშორისო სამართალი” N2-3, 2002, გვ14

¹ მაშუკა შენგელია “ჰუმანიტარული ჩარევა: საერთაშორისო-სამართლებრივი კონცეფცია და იურიდიული შინაარსი”. ჟურნალი “საერთაშორისო სამართალი” N2-3, 2002; გვ14

² Christopher Greenwood “Humanitarian Intervention: The Case of Kosovo” Finnish Yearbook of International Law. 2002, p154

³ MAJ Helene A. Carras “Humanitarian Intervention in Kosovo: The Importance of Legal and Moral Issues” A Monograph, School of Advanced Military Studies US Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, 2007, p3

⁴ Charter of the United Nations, Chapter VII. available from <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>

ჩამრევ მხარეს (მხარეებს) არ გააჩნია “დინტერესება” სიტუაციის ბოლოს;

- ადგილი აქვს უკიდურეს მხეცობასა და სისასტიკეს (თუ ჯერ კიდევ არ შეიძლება მათი, როგორც გენოციდის კლასიფიცირება);
- სუვერენული ხელისუფლება (ასეთის არსებობის შემთხვევაში) არის აქტიური მონაწილე ან პასიური ხელშემწყობი ან ნებაზე მიმშვები;
- ჩარევა ხორციელდება კოლექტიურ საფუძველზე, რაც წარმოადგენს საშუალებას, აღიკვეთოს ძალის პოლიტიკის გამოყენება დინტერესებული ერის (ერების) მიერ;
- ჩარევა უზრუნველყოფს ადგილობრივი მოსახლეობის დაცვას.

მიუხედავად იმისა, რომ ჰუმანიტარული ინტერვენციის ამგვარი კონცეფცია მთლიანად ეწინააღმდეგება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ნორმებს, გაეროს წესდებას და უნივერსალურ და რეგიონალური უსაფრთხოების ჩამოყალიბებულ სისტემებს, თუ პირობითად მაინც ჩავთვლით, რომ ის დასაშვებია განსაკუთრებულ შემთხვევებში, საინტერესო იქნება განვიხილოთ, იყო თუ არა კოსოვო სწორედ ეს განსაკუთრებული შემთხვევა და შეესაბამებოდა თუ არა ჰუმანიტარული ინტერვენციის ზემოთ ჩამოთვლილ პირობებს.

1999 წლის მაისში იუგოსლავიის ფედერალურმა რესპუბლიკამ სარჩელი შეიტანა ჰააგის საერთაშორისო სასამართლოში, აშშ-სა და კიდევ 7 ნატოს წევრი ქვეყნის წინააღმდეგ, რომლებიც მონაწილეობდნენ დაბომბვის კამპანიაში, იმავე წლის აპრილში. იუგოსლავიის მთავრობა აცხადებდა, რომ ნატოს ეს კამპანია გულისხმობდა სხვა სახელმწიფოს წინააღმდეგ ძალის გამოყენებას, სხვა ქვეყნის საშინაო საქმეებში ჩარევას, ისტორიული მონუმენტების განადგურებას, აკრძალული იარაღის გამოყენებას (რამაც გამოიწვია ჯანმრთელობის და გარემოს მნიშვნელოვანი დაზიანება), ზილების და ნავიგაციის არხების დესტრუქციას და ნაციონალური ჯგუფის მიმართ ფიზიკურად გასწორებას. მაგრამ ამ არგუმენტების საპირისპიროდ, ძნელია იმ ფაქტის უარყოფა, რომ კოსოვოში იყო კრიზისული მდგომარეობა და ჰუმანიტარული კატასტროფა. 1998 წლის სექტემბერში გაეროს უშიშროების საბჭომ განაცხადა, რომ ბრძოლების შედეგად იყო “მნიშვნელოვანი სამოქალაქო მსხვერპლი”, და 230 000 გადაადგილებული პირი.¹

შესაძლოა კოსოვო მართლაც საჭიროებდა ჰუმანიტარულ დახმარებას, თუმცა ნატოს წევრ სახელმწიფოთა მიერ იუგოსლავიის ტერიტორიის ფართომასშტაბიან დაბომბვას ამ ქვეყნის ეკონომიკის, ენერგომომარაგებისა და კომუნიკაციების განადგურებით აბსოლუტურად არავითარი საერთო არ ჰქონდა ჰუმანიტარულ მიზნებთან.²

ნატომ ასევე დაბომბა იუგოსლაველი მემარცხენეების შტაბი და სერბეთის ტელე და რადიო მაუწყებლობის ანძა. საერთაშორისო სამართლის დარღვევის ამ ფაქტებზე, ნატო ამტკიცებდა, რომ ყველა ეს ობიექტი პოტენციურად

შესაძლოა გამოეყენებინა იუგოსლავიის ჯარს, რის გამოც მათი დაბომბვა სრულიად კანონიერი იყო.

მაისის დასაწყისში, ნატოს ავიაციამ იერიში მიიტანა ალბანელ ლტოლვილთა ჯგუფზე და როგორც მოგვიანებით ახსნა, შეეშალა ისინი იუგოსლავიის სამხედრო ნაწილში.³

შვიდ მაისს, ნატომ კიდევ ერთი შეცდომა დაუშვა, როდესაც დაბომბა ჩინეთის საელჩო ბელგრადში, სადაც დაიღუპა სამი ჩინელი ჟურნალისტი. ამ ფაქტმა ჩინელი საზოგადოების აღშფოთება და პეკინში აშშ-ს საელჩოს წინ საპროტესტო დემონსტრაციები გამოიწვია, რამაც გაამწვავა ნატო-ჩინეთის ურთიერთობები. მოგვიანებით, ნატომ ბოდიში მოიხადა და განაცხადა, რომ ეს შეცდომა მოხდა (Central Intelligence Agency) CIA-ს მიერ მიწოდებული არაზუსტი ინფორმაციის გამო. თუმცა დიდი ბრიტანეთის დამკვირვებლები და სხვადასხვა გაზეთები წერდნენ, რომ ჩინეთის საელჩოს იუგოსლავიის არმია იყენებდა რადიოსიგნალების გადასაცემად და სწორედ ამ მიზეზით დაბომბა იგი ნატომ.⁴

ნატოს წარმომადგენელთა გასამართლებელი ორი მთავარი არგუმენტი, როგორც უკვე ვახსენეთ იყო: ჰუმანიტარული კატასტროფით გამოწვეული, აუცილებლობა და გაეროს მოუქნელობა კონკრეტულ სიტუაციაში. კოსოვოს შემთხვევის შემდეგ, პოლიტიკოსთა და საერთაშორისო სამართლის ექსპერტთა წინაშე მწვავე საკითხი დაისვა: რამდენად დასაშვებია რეგიონალური საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ გაეროს ნებართვის გარეშე ადამიანის უფლებათა კატასტროფული დარღვევისათვის სამხედრო ძალის გამოყენება სუვერენული სახელმწიფოს წინააღმდეგ.⁵

რეალურად, სამხედრო მოქმედების “ჰუმანიტარულით” გამართლება ახალი არ არის, თუმცა არსებობს მოსაზრება, რომ პოსტცივი ომის საზოგადოებას უფრო მეტი უნარი აქვს წარმატებულად ჩაატაროს ჰუმანიტარული ინტერვენცია, რადგან დღეს ქვეყნების უმეტესობა იღებს ვალდებულებას ადამიანის უფლებების დაცვაზე. თუმცა, სხვები თვლიან, რომ საერთაშორისო ურთიერთობების ბუნებიდან გამომდინარე, არ უნდა ველოდეთ, რომ ჰუმანიტარული ინტერვენციის წესები აბსოლუტურად დაცული იქნება. ჰუმანიტარული ინტერვენციის იდეა მოიცავს ლიმიტებს საერთაშორისო სამართლის მხრიდან და არსებს სტრუქტურას თუ როგორ უნდა შეუშალოს ხელი ადამიანის უფლებების მასშტაბურ დარღვევას. ამ სამართლიანობის იდეალს კი ზურგს უმაგრებს ძალა. როგორც ერთ-ერთმა ანალიტიკოსმა აღნიშნა: “თუკი ძალა გამოყენებული იქნება სამართლიანობის დასაცავად, კანონი მას მოერგება”⁶ კოსოვოს მაგალითზე ნამდვილად

³ Human Rights Watch Report; available from <http://www.hrw.org/legacy/reports/2001/kosovo/undword.htm>

⁴ Steven Lee Myers, “Chinese Embassy Bombing: A Wide Net of Blame” April 17, 2000 available from <http://www.nytimes.com/2000/04/17/world/chinese-embassy-bombing-a-wide-net-of-blame.html> see also Kerry Dumbaugh “Chinese Embassy Bombing in Belgrade: Compensation Issues” CRS Report for Congress

⁵ მამუკა შენგელია “ჰუმანიტარული ჩარევა: საერთაშორისო-სამართლებრივი კონცეფცია და იურიდიული შინაარსი” ჟურნალი “საერთაშორისო სამართალი” N2-3, 2002, გვ15

⁶ Guy Wilson-Roberts “Humanitarian Intervention: Definitions and Criteria” Centre for Strategic Studies Strategic Briefing Papers. Volume 3: Part 1: June 2000, pp 1-2

¹ Christopher Greenwood “Humanitarian Intervention: The Case of Kosovo” Finnish Yearbook of International Law. 2002, p169

² მამუკა შენგელია “ჰუმანიტარული ჩარევა: საერთაშორისო-სამართლებრივი კონცეფცია და იურიდიული შინაარსი” ჟურნალი “საერთაშორისო სამართალი” N2-3, 2002, გვ15

შეიძლება იმის თქმა, რომ “კანონი მოერგო ძალას”, თუმცა რამდენად სამართლიანად იყო ეს ძალა გამოყენებული, ამის შესახებ დებატები დღემდე გრძელდება.

Salome Pipia

*Iv.Javakhishvili Tbilisi State University;
Phd Student*

LEGAL ASPECTS OF HUMANITARIAN INTERVENTION: KOSOVO CASE

SUMMARY

The paper will discuss legal aspects of humanitarian intervention in the post-Cold War period. The main purpose of author is to research what kind of objections have been revealed regarding nature of humanitarian intervention after Cold War. The first part of the Article provides Kosovo conflict analysis as a case study. namely: historical background of the conflict, (what was the preliminary reasons and matters of the conflict), escalation spiral (which factors conditioned intensification of the conflict), dynamics of the armed conflict, (why latent conflict had been transformed to the belligerency) de-escalation (how the conflict situation was discharged and in which ways, post conflict negotiations had been carried out) and positions, role and interests of different parties (Serbians, Kosovo Albanians, Russia, USA) in this protracted process. The second part covers nature of humanitarian intervention held in Kosovo. What motivated North Atlantic Alliance Organization to interfere in this conflict and conduct humanitarian intervention. What means had been used during this Intervention and to what extent norms of international law was violated. Based on this particular example, the Author seeks what positive and negative aspects does humanitarian intervention have, what criteria of international law should be met, what purposes should it serve for and in which circumstances such intervention might be deemed as justified.

ლიტერატურა:

- John B. Allcock, John R. Lampe, Antonia Young “Kosovo” available from Ancylopedia Britannica <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/322726/Kosovo>
- Jeffrey Z. Rubin, Dean G. Pruit, Sung Hee Kim, Social Conflict : Escalation, Stalemate, and Settlnent, New York: McGraw –Hill, 1994;
- BBC News “Timeline Kosovo: A Chronology of Key Events” available from http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/3550401.stm

- “A kosovo Chronology” available from <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/etc/cron.html>
- Kosovo Timeline Chronology of events 1989-1999 relating to the crisis in Kosovo, released by the Department of State, Washington, DC, May 21, 1999; available from http://www.state.gov/www/regions/eur/fs_kosovo_timeline.html
- Ibrahim Rugova, Encyclopedia of World Beography, available from <http://www.notablebiographies.com/newsmakers2/2007-Pu-Z/Rugova-Ibrahim.html>
- Nir Halevy, Eileen Y. Chou, J. Keith Murnighan “Mind Games: The Mental Representation of Conflict” available from <http://lawweb.usc.edu/centers/cslp/conferences/gametheory/documents/MindGamesforUSC.pdf>
- G. Richard Jansen “Albanians and Serbs in Kosovo” July 22, 2008; available from <http://lamar.colostate.edu/~grjan/kosovohistory.html>
- Armend. R. Bekaj “The KLA and the Kosovo War: From Intra-State Conflict to Independent Country” Berghof Conflict Research, 2010
- Marjolein van den Broek “A struggle for independence in Kosovo The role of the international community in determining the region’s future ” 2010
- “The Crisis in Kosovo” Human Rights Watch; available from <http://www.hrw.org/legacy/reports/2000/nato/Natbm200-01.htm>
- Christopher Greenwood “Humanitarian Intervention: The Case of Kosovo” Finnish Yearbook of International Law. 2002
- “To Protect Sovereignty, or to Protect Lives?” The Economist. May 15, 2008; available from <http://www.economist.com/node/11376531>
- მაშუკა შენგელია “ჰუმანიტარული ჩარევა საერთაშორისო სამართლებრივი კონცეფცია და ოპერატიული შინაარსი” ჟურნალი საერთაშორისო სამართალი N2-3, 2002;
- Christopher Greenwood “Humanitarian Intervention: The Case of Kosovo” Finnish Yearbook of International Law. 2002
- MAJ Helene A. Carras “Humanitarian Intervention in Kosovo: The Importance of Legal and Moral Issues” A Monograph, School of Advanced Military Studies US Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, 2007
- Charter of the United Nations, Chapter VII. available from <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>
- Guy Wilson-Roberts “Humanitarian Intervention: Definitions and Criteria” Centre for Strategic Studies Strategic Briefing Papers. Volume 3: Part 1: June 2000
- Human Rights Watch Report; available from <http://www.hrw.org/legacy/reports/2001/kosovo/undword.htm>
- Steven Lee Myers, “Chinese Embassy Bombing: A Wide Net of Blame” April 17, 2000 available from <http://www.nytimes.com/2000/04/17/world/chinese-embassy-bombing-a-wide-net-of-blame.html> see also Kerry Dumbaugh “Chinese Embassy Bombing in Belgrade: Compensation Issues” CRS Report for Congress.